

LUPTA PENTRU CONSTRUIREA ȘI RECONSTRUIREA UNUI MONUMENT LA CĂLUGĂRENI. 1906 - 1993

MIRCEA ALEXA

Puține locuri au pământul brăzdat de atâtea evenimente istorice precum comuna Călugăreni, pe care posteritatea a avut grija să le cinstescă prin monumentele ridicate în diferite epoci. Când te află între cele două dealuri, unde Mihai Viteazul a repurtat o victorie care a schimbat destinele acestui neam, făcând posibilă prima unire a tuturor românilor, nu poți să nu privești în dreapta, unde monumentul ridicat de sculptorul Oscar Spaethe indică punctul geometric unde s-au încrucisat sortii unei bătălii, apoi în stânga, unde zărim capela ce adăpostește crucea înălțată de Șerban Cantacuzino la 1682; două monumente ce amintesc de o epocă în care evenimentele creaseră posibilitatea apariției unei personalități, care în mentalitatea vremii trebuia să fie providențială pentru a cumula în jurul său energiile poporului și a le contrapune șocului otoman.

Românii au înfruntat colosul otoman nu în faza lui de “om bolnav al Europei”, cum li s-a întâmplat altora câteva secole mai târziu, ci în clipele de maximă afirmare și expansiune, când era condus la luptă de Baiazid Fulgerul, Mahomed Cuceritorul Constantinopolului și de Soliman Magnificul, și că, stându-le în cale, au împiedicat Europa să devină turcească.¹

Mihai Viteazul trebuie văzut în funcție de epoca și în perspectiva devenirii naționale. Generațiile viitoare vor găsi în fapta lui Mihai Viteazul un pretext de a pune în fața contemporanilor idealurile naționale ale trecutului din punct de vedere al necesității prezentului.

Un monument de arhitectură poate fi, prin îndrăzneala concepției și a decorației sale, un adevarat manifest, fie o intenție de viitor.²

Studiate pe întregul cuprins al patriei, monumentele de arhitectură dovedesc că în nici o epocă a existenței sale poporul român nu a încetat să conceapă și să

¹ D. Zamfirescu, *Independență și cultură*, Ed. Militară, 1977, p.8

² V. Drăguț, *Monumente de arhitectură considerate ca documente complexe ale istoriei patriei*, în *Memoriile secției de științe istorice*, seria a IV-a, tom. I, 1975-1976, Edit. Academiei, București, 1978, p.9

construiașcă, deci să lupte pentru păstrarea ființei sale, că nu există petec de pământ care să nu fi fost înnobilat prin actul de creație a ctitorului popular sau voievodal.³

Încă din 1847 marele revoluționar Nicolae Bălcescu deplângă inexistența unui monument la Călugăreni în monumentala lucrare “Românii supt Mihai Voievod Viteazul”.

“Drumul care merge de la Giurgiu spre București trece printr-o câmpie șeasă și deschisă, afară numai dintr-un loc, două poști departe de capitală, unde el se află strâns și închis între dealuri păduroase. Între aceste dealuri este o vale largă numai de un pătrar de milă, acoperită de crâng, pe care gârla Neajlovului ce o îneacă și pâraiele ce se scurg din dealuri o preface într-o baltă plină de nămol și mocirlă. Drumul acolo trece în lungul acelei văi, parte pre o șosea de pământ, parte pre un pod de lemn, care amândouă sunt așa de strâmte, încât abia poate cuprinde un car în lărgimea lor. Această strâmtoare, ce locuitori o numesc Vadul Călugărenilor, fu aleasă de Mihai Vodă spre a sluji de Termopile românilor.

Nici un monument nu ne arată că acolo fu lupta cea crâncenă pentru libertate.* Atât suntem de nesimțitori la gloria națională! Românul acum trece cu nepăsare prinț-acele locuri sfinte, fără ca nimic să-i aducă amintire că pământul e frământat cu sângele părinților săi și acoperă oasele vitejilor!”⁴

Necesitatea ridicării unor monumente în județ care să amintească de faptele marelui voievod a fost pusă încă din 1879 de Nicolae Droc Barcian în ziarul *Călugăreni*.

Periodicul apare la Giurgiu între 10 mai 1879 și 2 aprilie 1881, 2 numere pe săptămână. Redactori N. Droc Barcian și Anghel I. Muheanu. Tipografia: C.P. Conduratu.

La Biblioteca Academiei Române, sub cota P III, IV, 43511, există trei numere și anume: nr. 27, joi, 9 august 1879; nr. 28, duminică, 12 august 1879; nr. 99, joi, 2 aprilie 1881.

Din păcate, nu se păstrează nr. 1 din 10 mai 1879, iar numerele existente sunt destul de deteriorate.

Totuși, despre un articol din primul număr al acestei publicații găsim referiri în ziarul “Crucea de Piatră – Călugăreni”, număr festiv din mai 1896. În articolul *Datoria noastră!* (p. 9), semnat de Vasile Al. Miculescu, citim: “Când scriu aceste rânduri, am înainte-mi diaru “Călugăreni”, apărut la 10 maiu 1879”, în care neobositul luptător și conducător al Gimnaziului “Ioan Maiorescu” din Giurgiu N.

³ Ibidem, p. 18

* Nicolae Bălcescu era de părere că monumentul ridicat de Șerban Cantacuzino la 1683 – Crucea de Piatră – “spre vecinicirea unui pod ce îl făcu pe apa Neajlovului” nu privea bătălia. Urgia vremii în care a fost ridicată l-a făcut pe șerban Cantacuzino, voievod cu voite idealuri de a scutura jugul otoman, să nu precizeze în inscripție adevaratul sens al ridicării crucii de la Călugăreni. El comemora astfel fapta lui Mihai Viteazul, faptă ce o dorea reeditată. Această explicație este mai aproape de adevar decât cea care ar vrea să prezinte monumentul drept un simplu marcat al construirii unui pod peste Neajlov (vezi M. Alexa, *Simbolurile nemuririi*, în “Clio”, revistă editată de Muzeul județean “Teohari Antonescu” Giurgiu, anul II, nr. 4, august 1995, p. 10-11)

⁴ N. Bălcescu, *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*, Ed. Albatros, 1973, p. 87

Droc Barcian făcea “*unu apelu căldurosu la români, să nu lase câmpia Călugărenilor fără a ridica pe ea monumentu ca elogiu memoriei Marelui Domn și vitejilor Români*“.

Din același articol mai cităm:

“*Monumentele sunt titlurile de nobletă ale popoarelor. Generațiunile se primenesc, timpul însă respectă aceea ce geniul omului nu voiește să piară*“.

În numerele pe care le-am urmărit la Biblioteca Academiei, sub titlul ziarului *Călugăreni*, sunt inserate următoarele maxime:

“*Unirea face puterea. Vocea poporului luminat este vocea lui Dumnezeu*“. “*Respect la persoane. Respect la proprietate. Voim libertatea adevărată și pentru toți*“.

Numărul din 12 august 1879 este consacrat în întregime aniversării bătăliei de la Călugăreni. Un lung articol (nesemnat) evocă istorica bătălie.*

Primul monument – din epoca modernă – se ridică la Călugăreni în anul 1901. Alături de crucea de piatră cantacuzină, aparent umil, se înalță obeliscul ridicat de elevii și intelectualii din zonă, la împlinirea a 300 de ani de la moartea eroului de la Călugăreni.

Pe fața monumentului putem citi: “*În amintirea vitejilor români, de la 13 august 1595. Strănepoții recunoscători*“. Cu litere greu lizibile, pe spatele monumentului sunt enumerate satele din fostă plasă Călugăreni ce au contribuit la ridicarea monumentului: “*Ridicat la 13 maiu 1901 de învățătorii și elevii școlilor din Bila, Bulbucata, Călugăreni, Comana, Crângurile, Epurești, Gorneni, Mihăilești, Novaci, Stănești, Chirculești, Singureni, Strâmba, Tangâru, Uzunu*”.⁵

Necesitatea construirii unui monument impunător la Călugăreni care să nemurească fapta primului întregitor al pământurilor românești se punea tot strîngent la începutul secolului.

La inițiativa unui comitet al intelectualilor vlăsceni, creat în 1906 și din care făceau parte Nicolae Bălănescu, Ion T. Ghica, D.G. Parisianu, Generalul adjutant Panait Warthiadi, P. Piteșteanu și V. Nicolescu, s-a organizat un concurs pentru monumentul închinat victoriei lui Mihai Viteazul.⁶

S-a făcut multă vâlvă împrejurul concursului pentru monumentul ce se va ridica prin subscripție publică, în memoria lui Mihai Viteazul, pe câmpia de la Călugăreni. Publicul iubitor de artă a urmărit câteva vreme cu pasiune această polemică interesantă, dar în cele din urmă s-a distanțat de ea fiindcă, în loc de a i se da corpul delictului, ca să zic aşa, după care să-și poată forma o părere, i s-au dat procese verbale ale comisiunii, sub-comisiunii și supra-comisiunii, din care s-a putut vedea numai atât că unii preferă unele machete, alții pe altele. Într-o ordine oarecare, fără ca noi, vulgul, să cunoaștem motivele acestei preferințe.

* Vezi și M. Alexa, *Călugăreni – ziare ce au purtat ilustrul nume al locului bătăliei*, în *Clio*, an II, nr.4, aug. 1995, p. 16

⁵ M. Alexa, *Monumente la Călugăreni*, în *Magazin istoric*, anul XVIII, nr. 3, mart. 1984, p. 39

⁶ *Vîitorul*, 2 iun. 1912, p. 2

Ar fi fost mai bine, fiind vorba de monumentul unui erou național și de amintirea unei epoci care trebuie să fie scumpă tuturor românilor, ca toate machetele să fie expuse într-un singur loc pentru ca toată lumea să le poată vedea și compara, și pentru ca alții decât membrii diferitelor comisiuni, să-și poată spune cuvântul.

Și atunci, procedându-se prin eliminare, s-ar fi putut ajunge la alegerea machetei care ar fi corespuns mai bine cu intenția subscriptorilor.

Cred că în această alegere, micul nostru public, cu marele lui bun simț, ar fi adus aminte diverselor comisiuni, că în astfel de împrejurări trebuie să se țină seama de următoarele: Opera ca valoare artistică; Persoana care se comemorează; Locul unde va avea să fie așezat monumentul.⁷

Precum se poate observa, ziaristul de epocă făcea un apel la judecata marelui public privitor la machetele de monument propuse în concurs juriului.

Dar care erau lucrările propuse? și ce reacții au stârnit acestea?

Macheta sculptorului Alexandru Liuba reprezintă o columnă de 16 m – mărimea cerută de natura locului pe care avea să fie așezat: lipsa de fond, câmpul deschis, cerul liber – deasupra căreia stă vulturul, simbolul vitejiei și al puterii, iar la baza piedestalului o scenă din lupta ce-o câștigă Mihai Viteazul prin curajul personal și primejduirea vieții sale. Deasupra scenei (basoreliefului) Sf. Gheorghe, patronul războiului la noi, care le arată românilor calea biruinței. În afara bazei monumentului – izvorul veșnic – indispensabil la marginea drumului.

Despre proiectul Liuba sunt și păreri extrem de critice: “*Patru coloane lipite, în vârful căror se vede cocoțată o cioară*“.

În raport de alte proiecte avem deocamdată doar păreri critice.

Un alt proiect reprezintă o femeie (M-me Sf. Gheorghe?), purtând un steag și călăritind un leu îmblânzit, al cărui simbolism nu se prea înțelege, cu toată legenda lungă, dar încâlcită, care însoteste macheta.

Un alt proiect reprezintă în viziunea criticului un “*Mihai-Hamlet care vrea să spună ceva în vârful unei stânci solitare*“.

Proiectul Romanelli, care avea fără îndoială o valoare artistică, nu poate satisface din cauza gestului, a poziției și aspectului general al eroului călare; apoi, din pricina că nu era vorba de a se comemora un singur moment și o singură bătălie; dar mai ales, din cauza locului unde avea să fie așezat: un câmp întins, fără arbori, fără nimic la orizont. Un astfel de proiect ar fi fost potrivit în piață publică a unui oraș, sau și mai bine, deasupra unui ceasornic de cămin.

De altfel, mai bine de jumătate din proiectele prezentate juriului - în viziunea ziaristului N.G. - aveau să fie înlăturate, nefiind considerate a fi opere cu valoare artistică.

Dar iată și aprecieri elogioase:

Monumentul Spaethe (sculptor) – Clavel (arhitect) este incontestabil cel mai

⁷ N. G., *Cronică bucureșteană*, în *Luceafărul*, anul IX, nr. 1, Sibiu, 1 ianuarie 1910, p. 14-16

bun – și aici suntem de acord cu ultima comisiune, cea hotărâtoare – pentru că el îndeplinește toate condițiunile stabilite mai sus.

Mai întâi, este o adevărată operă de artă care ieșe din banalitatea monumentelor de toate zilele. Prin masivitatea sa, care nu exclude oarecare eleganță, nici forme de modernism cuminte, el se impune ca un monument peste care vor putea cădea și ploile și veacurile, fără a știrbi nimic din maiestatea-i senină și impunătoare.

Pentru noi, Mihai nu este numai eroul de la Călugăreni, ci întruchipează o idee înaltă pe care trebuie să o avem mereu în minte, și în această privință am fi propus – nu impus – autorilor să pună ca un pandant al medalionului lui Mihai, acea pecete atât de fericit reconstituită de d-l W. Sabo, cu stemele a trei țări, în care eroul se intitulează “*Domn al Ungrovlachiei, al Ardealului și al Moldovei*” și a cărei reproducere a fost înmânată de d-l Onciu, într-o ședință solemnă a Academiei, principelui Ferdinand.

Văzut de aproape sau din depărtare, monumentul își păstrează aceeași formă, aceleași proporții și același înțeles.⁸

Primul proiect Spaethe-Clavel prezenta un basorelief circular – reprezentând efigia lui Mihai Viteazul – așezat între brațele crucii. Un vultur cu zborul deschis și anul 1595. Într-o nișă a postamentului – următoarea inscripție “*Bătălia de la Călugăreni*”.

Până la urmă, fără a ține prea mult seama de părerile publicului larg și a presei juriul a decis. Presa locală anunță:

“Comitetul de inițiativă pentru ridicarea monumentului de la Călugăreni, împreună cu comisia specială compusă din d-nii: G-ral Warthiadi, Grigore Tocilescu (profesor universitar), Ion Mincu (architect), Hegel (sculptor) se adună astăzi Duminică în localul gimnaziului Ion Maiorescu pentru a delibera asupra celui mai bun model de monument, din cele prezentate”.⁹

Miercuri 8 februarie 1906 juriul a deliberat.

Miercuri 8, s-a întrunit în localul primăriei Comitetul pentru ridicarea unui monument la Călugăreni-Vlașca, marelui Mihai Viteazul. Asista d-nul Ion T. Ghica, fost prefect și Generalul Warthiadi. Comitetul, cu majoritate de voturi, a aprobat macheta prezentată de d-nul sculptor Oscar Spaethe din București.

Premiul al II-lea de 500 lei a fost oferit machetei cu motto-ul “*Învincătorului*”, iar premiul al III-lea machetei cu motto-ul “*Romanus et rentius*”.

Vineri 17 februarie se va întruni din nou comisia, când se va arăta în persoană domnului modificările admise ce trebuie să se face monumentului și a încheia apoi contractul.¹⁰

Ce s-a schimbat în raport de proiectul inițial al monumentului?

Dar... iată că, comitetul de astă dată și alte persoane influente intervin și, după ce recunosc calitățile monumentului, cer și impun oarecare schimbări, după părerea

⁸ Ibidem. Vezi și *Luceafărul*, anul V, nr. 9-10, Budapesta, 15 mai 1906, p. 215

⁹ *Solidaritatea*, seria a II-a, nr. 10, Giurgiu, dum., 5 febr. 1906, p. 4

¹⁰ Ibidem, nr. 11, 12 febr. 1906

lor – schimbări mici și neînsemnate – dar care, din nenorocire, schimbă cu totul și caracterul și concepția lui artistică primitivă. și au schimbat ...

De pe crucea care încoronă monumentul – mai mult un motiv de ornamentează sau cel mult un simbol al victoriilor în contra păgânității – și pe care, într-un medalion rotund se vedea profilul caracteristic al lui Mihai Viteazul, subliniat, înălțat de zborul unui vultur care simbolizează vigoarea poporului acestuia – au dat jos și erou și vultur și au ridicat o cruce imensă, care ar vrea să fie bizantină, și care nu poate să amintească decât pe soldații căzuți în ziua aceea.

Dar aci nu era vorba de a se comemora vitejii Viteazului care au căzut în lupta de la Călugăreni, nici de înfrângerea suferită de Sinan-Pașa, ci de gestul mare, clipa sublimă pe care a realizat-o Mihai Viteazul odată, de mult, ca într-un vis, prin unirea sub mâna lui de fier, a trei țări.

Dintr-un “*Tropaeum Michaelis*“ s-a făcut un monument funerar, un mausoleu dacă vreți, care n-are nici un rost în câmpia de la Călugăreni.¹¹

În proiectul modificat, basorelieful cu efigia lui Mihai Viteazul era mutat de pe cruce la baza monumentului (încastrat în postament) – iar vulturul (din bronz) de asemenea era mutat la baza crucii care era suprăinălțată. În baza monumentului mai urmău să fi montate și alte basoreliefuri (ce nu pot fi deslușite din fotografia păstrată în revista *Luceafărul*).

Monumentul de la Călugăreni – modificat sau nu – propus de Oscar Spaethe nu a întrunit în cronicile din publicistica vremii doar aprecieri elogioase. Critici, unele severe nu au lipsit.

I. Iser (sub pseudonimul Rembrandt) comentând a XII-a expoziție a Societății Tinerimea Artistică, notează în *Cronica artistică*:

"Oricare din vizitatorii ce pătrund în actuala expoziție a Tinerimeei Artistice – fie ei binevoitori sau intenționat prevăzuți cu spiritul critic, indiscreți sau indiferenți – asistă fără să vrea la o scenă semnificativă în aparență, care sub o formă sau alta se repetă la fiecare expoziție a acestei grupări artistice."

Anul acesta scena este jucată de două păsări, cărora am putea să le zicem vulturii: o pasare mare, oficială și banală, o pasare care întinzându-se pe spațiul enorm din sala în care e așezată, se repede la o altă pasare, care, mică și senină, parcă ar întoarce capul puțin mirată. Pasarea cea oficială e semnată Oscar Spaethe, cealaltă, Constantin Brâncuși.

Cele două păsări trăiesc alături în cea mai înduieșătoare înțelegere de atâtă amar de vreme. Se poate observa chiar că pasarea cea mare ocrotește binevoitor pe cealaltă, care în anul acesta are ciudata <impertinență> să se creadă <măiastră>."¹²

"Când aud despre lupta de la Călugăreni a lui Mihai Viteazul cu turcii lui Sinan-Pașa, știți ce tablou mi se încheagă în minte? Un câmp imens, râpos, îngrămadire de oameni, cai însângerăți cu nările umflate, goană nebună, zângănit de arme, urlete,

¹¹ N.G., op. cit., p. 16

¹² Flacără literară, artistică, socială, anul II, nr. 25, 6 apr. 1913, p. 200

gemete, chiote, îndemnuri, dinți care scrâșnesc, ochi fioroși, groază și măreție, Neajlovul înroșit de sânge, turci și români înclestați pe pod în luptă nehotărâtă, iar deasupra tuturor barda lui Mihai Viteazul care cade și cioplește însângerată marea pagină a Călugărenilor... ei, știți ce a făcut domnul Spaethe, comodul d-l Spaethe? Un vulturaș acolo, aşa cum găseşti pe frontonul oricărei cazărmă din Slobozia sau Mizil, deasupra unui cap mare, să zicem a lui Mihai Viteazul. Nu, capul lui Mihai Viteazul văzut de d-l Spaethe, eu nu vi-l pot descrie! Strămoșii noștri ne-au lăsat Horezu, Trei Erarhi, Cozia, Stavropoleos cu porți și brâuri frumoase, cu tâmpale admirabile, fără a mai vorbi de minunatele cule. Noi vom lăsa urmașilor, capul lui Mihai Viteazul, de Oscar Spaethe".¹³

La rândul lui, Tudor Arghezi scrie în cronica artistică a ziarului *Seara*:

"Din câteva sărituri și cinci foiletoane, ajunserăm la sculptură și la d-l Spaethe... Da, marele maestru ipsozor. Cu un curaj imperturbabil d-l Spaethe zămislește în fiecare an câteva mii de kg de gips, pământ și marmură. Anul acesta rotunda Tinerimii e mobilată de un lavabo gigantic care cântărește cât un vagon. Peste un an d. Spaethe va aduce o inventie sculpturală de closet regal sau în câteva cuvinte, un proiect de biserică, de moschee sau pentru un întreg cimitir, cavouri și capele.

D-nul Spaethe cântă de data aceasta pe Mihai Viteazul. D-sa e oficialmente însărcinat să interpreze cu creierul său propriu și indecent pentru artă, gloriile naționale.

E doară Kimonul Loghi al sculpturii românești și nulitatea lui artistică corespunde doară cu mintea și sufletul personajilor oficiale, care-i dau regulat sarcina să mânjească și să spurce cu concepții idioate memoria unui om sau a unui sentiment.

Monumentul de la Călugăreni, încredințat spre execuție d-lui Spaethe are menirea să înfățișeze câmpia Dunării, între pământ și Dumnezeu, slava și energia neamului românesc sub figura lui Mihai Viteazul stăpânitorul peste trei hotare. În același timp, monumentul mai reprezintă și geniul artistic al neamului pentru care s-a bătut și a învins Mihai Vodă și un monument care va dura, o caricatură ce va fi muncită în material de piatră, căci d. Spaethe nu-și face monumentele din mucava. Zeci de ani de-aci înainte și după ce se va inaugura între jobene, fracuri, cupe de șampanie și discursuri, monumentul va dura în câmpie, zeci de ani, căci nu se vor găsi lesne oameni destul de îndrăzneți care să sfârâme și să arunce un bolovan, care orice exprimă, și rușine și prostie, numai talent și înăltare nu.

Iată de ce a fost viteaz Mihai, iată de ce îl slăvesc urmașii, iată de ce este el pentru țară un simbol. Ca să-l statuifieze un absolvent de școală de bele arte, anume Oscar Spaethe. Pentru că acest Tânăr s-a întâmplat să-și facă meseria lui din sculptură, pentru că n-a deschis băcănie sau simigerie, pentru că nu l-au dat părinții lui la o școală de meserii sau de advocatură, este fatal ca Mihai Viteazul să încapă pe mâinile unui zidar și să aibă un monument detestabil la Călugăreni.

¹³ *Ibidem*, anul II, nr. 28, 27 apr. 1913, p. 224

Cu d. Spaethe, drept vorbind n-avem nimic. Face ce poate, a învățat meserie, a atins o vârstă la care o nouă meserie nu se mai știe a învăță, îl catalogăm ca pe un sculptor lipsit de gust și aptitudini și am isprăvit. În ura noastră pentru sculpturile d-lui Spaethe se răsfrânge mai cu seamă indignarea împotriva cercurilor oficiale ce îl încurajează. După monumentul de la Călugăreni, în pântecul monumentului d-lui Spaethe vor juca toate mesele nemâncate ale artiștilor săraci.

Ar trebui să se ia măsuri ca un comitet ce se constituiește, o autoritate oarecare, oricine adună banii și chiar îi dă, să nu mai poată conduce după simpla lor fantezie în atribuirea lucrărilor. Persoanele care au luat vreo dată inițiativa ridicării unui monument cuiva, n-au făcut-o din admirație pentru un om mare sau deosebit. Ele caută sau reclamă ori parale deturnate după subscrieri".¹⁴

Dar cine era Oscar Spaethe?

Un sculptor de origine germană (1875-1944), cel care a îndrăznit să expună la Expoziția Tinerimii Artistice din 1913 o Pasăre alături de Măiastra lui Brâncuși. Dar, în timp ce Spaethe sculpta păsări, Brâncuși sculpta "Zboruri".

Oscar Spaethe - sculptor a cărei activitate artistică s-a desfășurat în primele decenii ale sec. al XX-lea, când viața artistică era dominată de Societatea Tinerimea Artistică, fondată în 1901 (prima expoziție a avut loc la 9 martie 1902).

Noua Societate a fost pusă sub înalta ocrotire a Principesei de coroană Maria și s-a bucurat de protecția Reginei Elisabeta.¹⁵

Membrii fondatori ai Societății Tinerimea Artistică au fost: Ștefan Luchian, G. Pătrașcu, Nic. Vermont, A.G. Verona, D. Mirea, I.P. Strâmbulescu, Fr. Storck, Oscar Spaethe, St. Popescu, N. Grant, Kimon Loghi, C-tin. Artachino.

Fideli ideii că o organizare de grup a artiștilor și stabilirea unui tel comun, care să unească bunele intenții și eforturi de muncă, sunt absolut necesare pentru perspectiva unei dezvoltări artistice pe un plan mai larg, câțiva artiști români din țară și din străinătate se asociază pentru a întemeia o nouă societate artistică, durabilă, și care avea să joace un rol important în cultura țării; e vorba de Tinerimea Artistică. Cu toții împreună redactează statutele societății: scopul acestei societăți era, în primul rând, organizarea unor expoziții, la care să aibă acces pictori și sculptori ce doreau o împrospătare a vieții artistice românești. Era evident că idealismul afectat, pictura fadă de budoar care năpădiseră arta epocii, trebuiau înălăturare și înlocuite cu autentice creații artistice, corespunzătoare timpului lor, nevoilor specifice sensibilității publicului din acea epocă.¹⁶

Tinerimea, cea mai veche societate de artă plastică românească, a reprezentat o tradiție.

Noua școală românească de artă, cea al cărei crez își trăgea originea din opera lui Luchian și din doctrina pictorilor noi francezi de atunci, își face apariția strălucitor.

¹⁴ Seara, anul IV, marți, 23 apr. 1913

¹⁵ Luceafărul, anul IV, nr. 7, Budapest, 1 apr. 1905, p. 147-148

¹⁶ Em. Pavel, R. Ionescu, Nicolae Vermond, Ed. Academiei, 1958, p. 35

Căci Tinerimea artistică este mai mult decât o societate, este un elan, o seminție, o asociație mai degrabă de suflet decât de statute, și a fi un grup de acest fel constituie o putere.¹⁷

La expozițiile Tinerimii artistice au fost prezenți de-a lungul timpului cei mai reprezentativi artiști români ca: Nicolae Grigorescu, Constantin Brâncuși, Ștefan Luchian, G. Pătrașcu, Th. Pallady, J. Steriadi, N. Vermont, A. Verona, Th. Sion, Iosif Iser, D. Paciurea, Fr. Storck, Corneliu Medrea, O. Spaethe.

Oscar Spaethe (1875-1944) a lăsat o operă vastă, căci lucra cu o facilitate pe care o făcea posibilă mai ales lipsa unei pregătiri cu adevărat serioase și un fel de indiferență față de orice fel de subiect. E simptomatic, desigur, faptul că cea mai bună statuie a sa este Faunul dansând, bronz executat în perioada studiilor în 1898, la vîrsta de 23 de ani, și că de atunci tot ce a ieșit din mâna sa nu i se poate compara, afară numai de capul lui Luchian, lucrat puțin înainte de moartea acestuia. De o putere de evocare cu adevărat excepțională, această operă răscumpără oarecum în cariera lui Spaethe, toate acele fantezii searbele, toate acele busturi facile și pretențioase de femei cu flori la ureche sau pe al lui Cincinat Pavelescu pe care artistul, în dorința de a-l arăta spiritual, l-a conceput vulgar și ridicol, mai mult păiață decât epigramist.

Ca o realizare meritorie a lui Spaethe trebuie considerat și monumentul lui Costache Negri din Galați, deși el nu se ridică la valoarea portretului lui Luchian.¹⁸

Sculptor prolific, Oscar Spaethe a expus numeroase lucrări la expozițiile Tinerimii Artistice. Astfel, în 1912 este prezent cu bustul generalului Manu, executat pentru a fi expus în holul senatului român.¹⁹

Răsfoind o parte din cataloagele expozițiilor vremii, am putut să mai găsim și alte sculpturi ale lui Oscar Spaethe. Astfel, la salonul oficial din 1940 este prezent cu bustul Mareșalului Averescu (ipsos) și cu bustul lui Trancu - Iași (bronz)²⁰.

În altă ordine de idei, artistul (domiciliat în București, Aleea Modrojan nr. 16, Parcul Filipescu), a contribuit prin lucrările sale la înfrumusețarea orașelor țării. În București găsim: Bustul Maiorului Constantin Ene, eroul de la Rahova, bust ridicat în 1915 din bronz, așezat pe un soclu de piatră, din inițiativa ofițerilor Regimentului 6 Mihai Viteazul. Bustul lui I.L. Caragiale, executat în marmură de Rușchița, în 1943. Abordând arta monumentală, Oscar Spaethe contribuie la decorarea Arcului de Triumf din București, ridicat între 1922 și 1935-1936, operă a arhitectului Petre Antonescu, decorat cu basoreliefuri de mari artiști: I. Jalea, C. Medrea, Fr. Storck, C. Baraschi, D. Paciurea, O. Spaethe.

Pentru obținerea de fonduri necesare ridicării monumentului de la Călugăreni s-a apelat la subscripția publică. De asemenea, conferințe și serbări au fost organizate în vederea strângării banilor necesari. Câteva exemple trebuie menționate:

¹⁷ T. Arghezi, în *Seara*, 18 apr. 1913

¹⁸ G. Oprescu, *Sculptura românească*, Ed. Meridiane, București, 1965, p. 103

¹⁹ Expoziția Tinerimea artistică, în *Flacără literară, artistică, socială*, 8 mai 1912

²⁰ Salonul oficial de pictură și sculptură din 1940, Ed. Ministerului Cultelor și Artelor, 1940, p. 40

Tribuna Ateneului. În seara zilei de 10 decembrie a avut loc conferința d-lui M. Ticulescu învățător din Băneasa. Domnia sa a dezvoltat tema intitulată “1595, Studiu istoric“.

Conferențiarul arată starea de plâns în care Mihai Viteazul a găsit țara când s-a suiat pe scaunul domnesc. Povestește incursiunile făcute de acesta peste Dunăre și vorbește despre luptele cu tătarii și turcii ce s-au dat la Putineiu, Stănești și Padina Șerpătestilor. Descrie bătălia de la Călugăreni în amănunte, dând pildă celor de azi strategia acelui care reușise la un moment dat să unească sub sceptrul său pe toți românii.

Laudă inițiativa luată de Comitetul din Giurgiu pentru ridicarea unui monument comemorativ la Călugăreni, pe locul unde a avut loc bătălia, monument ce va arăta generațiilor viitoare vitejia acelui care a înscris o pagină de aur în istoria țării.²¹

Serbarea de la Călugăreni. În ziua de 13 august 1908, s-au împlinit 313 ani de la strălucitele lupte date de Mihai Viteazul pe Valea Neajlovului, la Călugăreni.

D-nul Spiru Haret, atunci ministru al instrucțiunii publice și al cultelor, a rânduit în 1903 ca ziua de 13 august să se serbeze în mod oficial, cu mare solemnitate. De atunci, în fiecare an, la Călugăreni are loc o românească serbare.

Serbarea de la Călugăreni nu e o serbare școlară, ci este ziua de sărbătoare a românismului întreg. În 1908, serbarea programată la 27 august a fost amânată la 7 septembrie, când “va fi la Călugăreni o mare serbare, pentru comemorarea strălucitelor izbânci a armatelor marelui Domn Mihai Viteazul contra turcilor“

Programul manifestărilor cuprindea serviciul religios; cuvântări ținute de Spiru Haret – Ministrul învățământului; N. Poenaru – profesor jud. Vlașca; N. Droc Barcian – directorul Gimnaziului Giurgiu; N. Bălănescu – deputat; V. Nicolescu – revizor școlar al județului; P. Popescu – dirigintele școlii din Călugăreni.

Comitetul serbării era format din: N. Poenaru; N. Droc Barcian; Col. Cernătescu – comandantul Regimentului 5 Vânători; N. Niculescu – primarul comunei Călugăreni.

Spectacolul artistic a fost susținut de Corul învățătorilor, care a intonat Imnul național și Corul țărănesc din Bulbucata. A urmat defilarea elevilor școlii de meserii din Clejani.²²

Controverse în jurul Comitetului de inițiativă pentru construirea monumentului de la Călugăreni și a fondurilor strânse nu au lipsit. În presa locală a vremii citim: *O întrebare?*

“Adresăm aceste întrebări amicale membrilor comitetului pentru ridicarea monumentului de la Călugăreni: Câte liste de subscripționi s-au dat în circulație? Câte liste s-au primit de la d-nul Ghica, fost prefect? Câte din cele primite a înapoia d-nul Ghica Comitetului și câte au rămas neînapoiate și la cine se găsesc? Dacă d-nul Ghica a depus Comitetului toate sumele și listele ce i s-au înapoia?

²¹ *Libertatea*, Giurgiu, duminică, 16 dec. 1907, p. 2

²² *Ibidem*, Giurgiu, luni, 1 sept. 1908, p. 1-2

Se zice că din numărul de 500 de liste ce a primit și distribuit d-nul Ghica ca secretar al comitetului, domnia sa nu ar fi înapoiat decât 200. Credem că ni se va face onoarea unui răspuns fără întârziere.

Chestia ridicării monumentului de la Călugăreni preocupa mult toate cercurile din localitate și se așteaptă convocarea Comitetului pentru a se relua activitatea necesară îndeplinirii acestei mărețe opere".²³

În ziarul local *Solidaritatea* – număr festiv apărut cu ocazia a 50 de ani de la Unirea de la 1859 – se răspunde “în chestiunea monumentului de la Călugăreni”. “Asupra chestiunii monumentului de la Călugăreni primim următorul bilanț spre publicare: s-au încasat 166 liste în valoare de lei 21.230,75, sumă care găsindu-se în efecte publice a produs până în prezent rentă de 3.000 lei, aceste sume împreună cu produsul serbării de la 15 februarie 1908 de 403,90 lei dau la venituri suma globală de lei 24.633,65 lei despre care s-a încheiat procesul verbal nr. 10 la 17 iulie 1908. Cheltuielile făcute până în prezent sunt următoarele: avans lui Oscar Spaethe, conform procesului verbal din 23 mai 1906, lei 3.000, cheltuieli diverse 833,50 lei. D-nul Ghica, secretarul Comitetului pentru ridicarea monumentului de la Călugăreni, este din nou rugat să binevoiască și da socoteală Comitetului pentru a se putea cunoaște întreaga gestiune a subscrigerilor efectuate până acum”.²⁴

Controverse au fost nu numai în legătură cu fondurile strânse pentru monument, ci și în legătură cu locul amplasării lui. Problema a ajuns la Palat, “la Vodă”.

“Mâine – 3 iunie 1912 – se va pune la Călugăreni piatra fundamentală a monumentului comemorativ ce se va ridica în amintirea glorioasei lupte ce a avut loc în 1595 în acea localitate între marele voievod Mihai Viteazul și faimosul general Sinan Paşa.

Solemnitatea punerii pietrei fundamentale a monumentului va fi prezidată de M.S. Regele.

Suveranul va sosi la Călugăreni însoțit de domnii Miniștri C.C. Arion și Gen. Argetoianu. Măsurile de ordine s-au luat de către domnul Herescu, energeticul comandant al corpului de jandarmi care a depus o deosebită activitate în ce privește atribuțiile d-sale cu ocazia solemnității”.²⁵

“Acum câțiva ani un comitet compus din 15 persoane de distincție din județul Vlașca, în frunte cu decedatul general Warthiadi, fost comandant al Corpului II de armată, a luat lăudabila și patriotica inițiativă de a ridica la Călugăreni un monument comemorativ în amintirea luptei de la 13 august 1595, dată de marele nostru voievod contra faimosului generalisim turc Sinan Paşa.

Grație muncii neobosite depuse de membrii comitetului de inițiativă, în curând urmează să înceapă ridicarea acestui frumos monument care va eterniza amintirea

²³ *Solidaritatea*, Giurgiu, duminică, 16 nov., 1908, p. 3

²⁴ *Ibidem*, Giurgiu, 24 ian. 1909

²⁵ *Vîitorul*, 2 iun. 1912, p. 3

strălucitei biruințe a lui Mihai Viteazul contra oștirilor musulmane. M.S. Regele, care a promis că va prezida inaugurarea monumentului, a ținut să vină în persoană pentru a indica locul unde acest monument va trebui înălțat".²⁶

"M.S. Regele va pleca azi la Călugăreni la ora 5. M.S. Regele, însotit de A.S. Regală Principele Ferdinand, a plecat cu automobilul regal la Călugăreni. Automobilul regal era precedat de automobilul în care se afla domnul L. Militaru, prefectul Capitalei și urmat de un alt automobil în care era d. Villy Georgeoai, șeful Comisarilor de la siguranță generală a statului. D. Dristorian, prefectul județului Ilfov, care a întâmpinat pe M.S. regele la marginea orașului pe șoseaua Giurgiului, s-a atașat la suita regală. La ora 5,40 suveranul a intrat în județul Vlașca, după ce mai întâi a vizitat ferma domnului Alexandru Ciurcu din comuna Adunații Copăceni.

La podul de la intrarea în județ, M.S. a fost întâmpinat de domnul C. Rădulescu, prefectul județului Vlașca, primari, consiliile comunale, preoți, învățători și elevi ai școlilor comunale Mihăilești, Novaci, Popești, Dărăști, Grădiștea, Adunații-Copăceni.

M.S. regele a sosit la ora 6 și 10 în comuna Călugăreni, unde a fost întâmpinat de consiliile populare în frunte cu primarii, preoții și învățătorii din comuna Bila, Strâmba, Tangăru, Mihai Bravu, Brăniștari etc".²⁷ "Au mai ieșit în întâmpinare domnii N. Bălănescu, Ion Ghica, P.G. Parisiana, dr. P.G. Piteșteanu, V. Niculescu, membrii în comitetul de inițiativă; C. P. Rădulescu, prefectul județului și căpitanul Herescu, comandantul regimentului de jandarmi Vlașca, cum și locuitorii din sat în frunte cu autoritățile locale.

După ce s-au făcut prezentările de rigoare M.S. regele s-a interesat de gestiunea financiară a comitetului, apoi a vizitat locul destinat pentru ridicarea monumentului dăruit de generalul Warthiadi, pe care l-a găsit nepotrivit ales, indicând un altul în apropiere de cimitirul satului, unde se zice că ar fi avut loc chiar marea bătălie.*

După aceea, M.S. regele Carol I și A.S.R. Principele Ferdinand s-au întreținut cu persoanele prezente asupra recoltei, după care, mulțumind membrilor din comitetul ridicării monumentului pentru frumoasa inițiativă ce au luat, au plecat la București la 6,45. Persoanele din Giurgiu s-au întors seara în localitate".²⁸

Construcția a durat până la începutul anului 1913, dar basoreliefurile ce urmău să împodobească monumentul nu au mai fost montate. Monumentul nu a fost inaugurat oficial. Au existat, fără îndoială, și motive obiective: începutul celui de-al doilea război balcanic în 1913 și, mai ales, al războiului pentru reîntregirea neamului, 1916-1919.

²⁶ Ibidem, p. 2

²⁷ Conservatorul, an XII, 3 iun. 1912, p. 1

* M.S. Regele Carol I a ales colina din fața crucii de piatră din satul cu același nume, care domină spre București până la Adunații Copăceni și spre Giurgiu până la Buturugenii. Inițial, monumentul a fost conceput să fie așezat în câmpie. În acest spirit au fost executate proiectele de monument prezентate în 1906. Dacă inițial se alegea locul de pe deal, monumentul ar fi avut aproape sigur o altă înfățișare. Totodată, odată cu intervenția regală, s-au încheiat disputele cu privire la locul de amplasare a monumentului, Regele având rol de arbitru

²⁸ Viitorul, 4 iun. 1912, p. 2

Trebuie menționat însă, că monumentul de la Călugăreni – din care a fost ridicată doar crucea – a fost ultimul monument important din țară dinaintea primului război mondial și a Marii Uniri din 1918.

În timpul Războiului pentru reîntregirea neamului, la Călugăreni s-au dus lupte grele. Este vorba despre bătălia de la Neajlov-Argeș, noiembrie 16/29 - noiembrie 20/3 decembrie 1916, cunoscută și ca “Bătălia pentru București”.

Această bătălie a fost cea mai amplă (sub raportul obiectivelor, spațiului, efectivelor și materialelor folosite) din câte s-au desfășurat pe frontul român în timpul campaniei din anul 1916 și una din marile confruntări ale conflagrației mondale desfășurate în răsăritul Europei.

La aripa de sud a dispozitivului român, Detașamentul Dunărea se afla în apărare în dimineața de 16/29 noiembrie, pe aliniamentul localităților Strâmba, Călugăreni, Mihai Bravu, Comana. La ora 8, Divizia 1 Infanterie bulgară, cu 4 regimenter în prima linie, sprijinită de artleria de atac, a reușit să ocupe Buturugenii și forma dominantă de teren Crucea de piatră.

A fost nevoie de trei atacuri succesive pentru ca dealul Crucea de Piatră să fie evacuat de cele 3 companii din Regimentul 4 Vânători ale Diviziei 7 Infanterie română. În cursul nopții, inamicul a ocupat Comana și Budeni și a reușit să treacă Neajlovul în zona Călugăreni, ocupând localitatea. Acțiunea se numește lupta de la Călugăreni. Bătălia nu se încheia însă. Generalul Prezan dă faimosul ordin: “*Lupta care începe mâine (17 noiembrie) fiind singura de care depinde soarta neamului nu admit retragerea. De la soldat până la general trebuie să moară atacând*”.

Cu toată rezistența eroică a armatei române, în ziua de 21 noiembrie 1916 a început retragerea generală spre Moldova. Bucureștii a fost ocupat vremelnic de inamic.²⁹

În ceea ce privește monumentele de la Călugăreni, ele nu au fost atinse de gloanțe și obuze. Monumentele existente la acea dată: Crucea lui Șerban Cantacuzino de la 1682; obeliscul elevilor ridicat la 1901 și Crucea de piatră ridicată de Oscar Spaethe la 1912 au supraviețuit intacte teribilei încleștări fiind “martore” vitejiei ostașilor români, cu nimic mai prejos decât predecesorii lor de la 1595.

După primul război mondial s-a încercat refacerea Comitetului de inițiativă și terminarea monumentului început în 1912, dar nu s-a reușit decât organizarea unor serbări, în spiritul dispozițiilor antebelice ale lui Spiru Haret.

1919. În memoria bătăliei de la Călugăreni, Ion T. Ghica, fost prefect, adresează o scrisoare d-lui ministru al Instrucțiunii publice C. Angelescu.

“Domnule Ministru. În ziua de 13/23 august 1919 se împlinesc 324 de ani de când Mihai Viteazul a săvârșit la Călugăreni una din cele mai mărețe fapte ale istoriei

²⁹ România în anii primului război mondial, vol. 1, Ed. Militară, București, 1987, p. 486 și 501, vezi și Actualitatea, anul VIII, nr. 6-7, iun. -iul. 1920, p. 2-3; Armata română în războiul cel mare – lupta de la Călugăreni

noastre. Acolo, El, cu vitejii lui zdrobind pe turci, au pus răsadul unității noastre naționale, care mai târziu reușise să-l înfăptuiască vreme de o clipă. La Călugăreni în Vlașca, în anul 1595 o mână de eroi s-au jertfit pentru a dovedi puterea de neînfrânt a neamului românesc.

Neuitatul Spiru Haret, în 1903, a hotărât ca ziua de 13 august să se serbeze în fiecare an. Deși privită ca o serbare școlară, totuși ziua aceea era sărbătoarea românișmului întreg.

Anul acesta era întâiul an când la Călugăreni se poate serba, cu toată măreția cuvenită, de către toți românii din România Mare ziua când Mihai Viteazul și vitejii lui au dat dovadă de puterea românului atunci când voiește.

Ziua de 13 august este ziua când toți Românii trebuie să meargă și să se închine la locul unde au căzut cei dintâi făuritori ai României Mari.

Tot la Călugăreni, în 1916, s-au dat lupte crâncene între armata noastră și coaliția năvălitorilor moderni: germani, unguri, turci, bulgari. Se cuvine deci ca să mergem să ne închinăm la locul unde au pierit acești oșteni viteji de ai M.S. Regelui Ferdinand I, primul domnitor care a întrerupat opera începută de Mihai Viteazul.

Vă rog domnule Ministru să binevoiți și anul acesta să se serbeze la Călugăreni ziua de 13 august, continuând astfel inițiativa luată de neuitatul Spiru Haret".³⁰

Serbarea de la Călugăreni a avut loc în ziua de 15 august 1919.

Se știe că domnul I. T. Ghica, fost deputat, unul din inițiatorii Comitetului pentru ridicarea monumentului de la Călugăreni, a adresat prin intermediul ziarului *Viitorul* o scrisoare domnului Ministru Angelescu pentru organizarea unei mari sărbători la Călugăreni. Domnul Ministru, dând urmare propunerii domnului Ghica, a organizat serbarea sub îngrijirea unui comitet condus de domnul inspector general Adamescu, care a fixat și programul serbării.

Monumentul care se găsește pe creasta unui deal și care are o priveliște încântătoare, era frumos împodobit cu steaguri tricolore și verdeăță. În fața monumentului s-a ridicat o tribună, pe care s-a oficiat serviciul divin și unde au luat loc persoanele oficiale.

Erau de față țărani din comunele învecinate conduși de preoți și învățători, un pluton de jandarmi, un pluton de infanteriști.

La serbare au sosit: domnul prefect Iuca, ing. Ulnineanu, col. Nicolau – comandantul Reg. 45 Infanterie, Protoereul județului Ilfov, precum și o delegație a învățătorilor din județul Ilfov.

La ora 9,15 sosește domnul Ministru Angelescu însoțit de domnii Ghica Valaori – secretar general al ministrului, Th. Aguletti – profesor, Stoenescu și Giață, inspectori ai învățământului primar. Radu Mateo și Polichroniade, adm. Plășii Călugăreni, îl întâmpină la capul satului și îl conduc la monument, unde îl întâmpină Prefectul Iuca în ovațiile mulțimii.

³⁰ *Libertatea*, Giurgiu, an XII, nr. 2, 24 aug. 1919

Serviciul divin a fost oficiat de protooreul județului Gh. Popescu, ajutat de corul condus de prof. Nanulescu.

Domnul Ministrul Dr. C. Angelescu a spus: "Sunt mulți ani de când nu s-a mai putut sărbători această zi măreață de 13 august. Anii de pregătire ai războiului și anii plini de durere, dar și de fapte mari ai unității naționale ne-au împiedicat să ne facem datoria către mormintele eroilor lui Mihai Viteazul, morți pentru apărarea țării și pentru apărarea neamului nostru. Dar dacă nu am putut să citim în carte neamului din trecut, totuși am făcut, am scris paginile cele mai mărețe, cele mai strălucite din istoria prezentului și ale viitorului. Trebuie să recunoaștem însă că cele îndeplinite de generațiunea noastră sunt urmarea firească a celor înfăptuite de moșii și strămoșii noștri.

Poporul român își deapăna astfel firul vieții lui istorice, aşa cum i l-a urzit Dumnezeu și aşa cum i l-au pregătit strămoșii săi.

Acum 324 de ani, în acest loc unde ne găsim astăzi, s-a dat o luptă între popoare, între două civilizații, între două lumi. Mihai, voievodul cel mai viteaz, se împotrivi urgiei turcești și putu să opreasă, cel puțin pentru câtva timp, hoardele păgâne care invadau pământul strămoșesc.

Acum trei ani, în 1916, tot în acest loc oștirea română a avut de luptat cu cea mai bine armată organizată din lume.

În văile Neajlovului sufletele eroilor lui Mihai Viteazul se înfrătesc cu sufletele eroilor marelui rege Ferdinand, iar oasele lor se odihnesc alături unele de altele servind drept pildă de jertfă pe altarul patriei, pentru generațiile viitoare ale acestei țări.

Serbări ca aceasta de astăzi servesc fără îndoială a pregăti mințile, a ridica sufletele acelor chemeți a lupta și a lucra pentru țară și pentru neam.

Marele ministru al școalelor, Spiru Haret, a înțeles însemnatatea acestor serbări și de aceea, la 1902, v-ați adunat în valea Călugărenilor pentru a aduce prinosul dumneavoastră de recunoștință celor morți și a îndruma și pregăti pe cei vii. De aceea noi ne-am adunat astăzi în acest loc sfânt și ne vom aduna în toți anii pentru a ne încchina mormintelor celor morți pentru apărarea țării și pentru unitatea neamului nostru.

Importanța zilei de astăzi este și mai mare în anul acesta, când visul secular al neamului se îndeplinește, când ceea ce era în gândul și în sufletul fiecăruia se înfăptuiește, când toată suflarea românească este adunată la un loc.

Plecăm deci capetele noastre în fața mormintelor eroilor din trecut care ne-au deschis calea viitorului. Să nu uităm în același timp eroii morți de foame și de frig, morți în tranșeele de la Mărășești și Oituz, să nu uităm eroii care au făcut România de astăzi.

În continuare domnul general Alexiu prezintă un istoric al luptei date de Mihai Viteazul, iar domnul profesor A. Aguleti prezintă un istoric al stării de atunci a țării noastre, în legătură cu victoria lui Mihai Viteazul. De asemenea, domnul Stancu R. Stancu, învățător de la Călugăreni, a pus în legătură faptele eroilor și conducătorilor țării de atunci și acum.

Domnul I.T. Ghica, membru în comitetul pentru ridicarea monumentului, informează pe domnul Ministru că monumentul nu a putut fi terminat din cauza evenimentelor și a lipsei de bani. Domnia sa mulțumește domnului Ministru Angelescu, care a făgăduit să acorde suma necesară pentru desăvârșirea monumentului.³¹

Apoi s-a vizitat Crucea lui Șerban Cantacuzino, iar apoi a urmat un banchet oferit celor prezenți de doamna și domnul căpitan Warthiadi (circa 150 de persoane).

Domnul Prefect Iuca a mulțumit domnului Ministru în numele vlașcenilor pentru că a venit în mijlocul lor și pentru promisiunea formală făcută de domnia sa că va pune fonduri la dispoziția Comitetului pentru terminarea definitivă a monumentului".³¹

Critici nu au lipsit. Cu ocazia serbării de la Călugăreni prefectul a încercat să transforme această măreată sărbătoare națională într-o întrunire de propagandă electorală. În acest scop meschin, el nu a invitat nici Liga culturală, nici cercul studenților vlașeni, nici societatea veteranilor, care trebuiau să fie chemate cele dintâi pentru a lăua parte la comemorarea marii victorii repurtată de gloriosul nostru domn Mihai Bravul, în anul 1595. Din contră, a avut îndrăzneala să ordone chiar arestarea domnului Al. Calotă, reprezentantul Ligii culturale.

Umbra marelui voievod ar fi putut să ceară socoteală asupra modului de întrebuițare a fondului de 70.000 lei adunat pentru ridicarea monumentului de la Călugăreni, monument meschin, care după aprecierea oamenilor competenți nu valorează decât vreo 10.000 lei.³²

"Suntem autorizați a afirma: Comitetul pentru ridicarea monumentului de la Călugăreni n-a fost convocat și n-a dat nici o declarație, spre a fi prezentată la serbare. Comitetul va trebui însă convocat spre a se pronunța cum trebuie urmărit sculptorul căruia i s-au dat toți banii, dar care până acum nu a completat monumentul cu blocurile din bronz, basoreliefurile și aquila, care erau părțile artistice cele mai valoroase ale lucrării. Nu cumva este același sculptor căruia același fost prefect i-a plătit 17.000 lei pentru o statuie a Independenței pe care zadarnic o așteaptă grădinile Giurgiului?

Statui! Statui! Câte nu se fac în numele vostru?"³³

Nu cunoaștem dacă a existat sau nu o comandă către Oscar Spaethe... pentru un monument al Independenței în Giurgiu. Cert este însă că promisiunile guvernamentale pentru deblocarea fondurilor necesare terminării monumentului de la Călugăreni au rămas promisiuni. Monumentul nu a fost terminat.

În perioada interbelică monumentul intră într-o relativă uitare. Găsim puține referiri. Într-o vizită la Călugăreni, marele savant Nicolae Iorga – Președinte al Comisiei monumentelor istorice – se ocupă de Crucea lui Șerban Cantacuzino. Despre

³¹ Ibidem, nr. 3, 31 aug. 1919, vezi și *Dacia*, an I, nr. 242, sâmbătă, 30 aug. 1912, p.1

³² Vlașca, Giurgiu, anul I, nr. 4, 7 sept. 1919, p.3

³³ Puterea Muncii, Giurgiu, nr. 4, 31 aug. 1919, p.4

monumentul ce face obiectul acestui studiu savantul comentează laconic: “pe un deal la stânga, între morminte, o cruce mare de marmură cu liniile destul de elegante. Pare un cimitir de războiu, care nu atrage îndeosebi atenția”.³⁴

Mai tranșant, arhitectul G.M. Cantacuzino, care se ocupă și el în mod special de Crucea lui Șerban Cantacuzino, spune: “...la vreo două sute de pași de locul unde este înfiptă Crucea de Piatră stă pe o movilă o cruce modernă care comemorează campania noastră din Bulgaria. Multă lume puțin atentă crede că este crucea de la Călugăreni și trece fără a insista, fără a băga în seamă pe cealaltă. Enormă și disproportională, cocoțată pe o platformă amorfă de piatră cu forme umflate și vulgare, ea își desemnează fără rușine pe cer intenția ei megalomană. Nici câmpiiile dimprejur, nici pădurea de alături, nici apele Neajlovului, nici zarea românească nu sunt în armonie cu acest monument”.³⁵

Au existat demersuri pentru terminarea monumentului. În anii 1940-1941 preotul Ion N. Drăgan, împreună cu învățătorul satului Crucea de Piatră, Marin Petre, au intervenit personal pe lângă familia sculptorului pentru ridicarea basoreliefurilor care erau gata de mult, dar nu erau achitate. Ministrul cultelor și artelor, Apostol D. Culcea, a promis solemn suma cuvenită, dar din cauza unei crize ministeriale nu a mai apucat să avanseze banii. Doi ani mai târziu, având alte promisiuni, cei doi truditori din satul Crucea de Piatră au intervenit din nou pe lângă familia sculptorului, dar a fost zadarnic, căci între timp atelierul sculptorului din București a fost bombardat în anul 1944, iar basoreliefurile probabil s-au distrus.³⁶

În 1944 Oscar Spaethe moare. “A murit de curând sculptorul Oscar Spaethe, care, mai ales înainte de primul război mondial, fusese apreciat pentru pitorescul psihologic al chipurilor sale, căutând caracteristicul printr-o tehnică înrăurită de Rodin, deci de notații fugitive și de picturalizarea materiei, fără a avea, firește, sensibilitatea și adâncimea demiurgică a maestrului său. Spaethe a fost prietenul unor scriitori și ai unei lumi, în bună parte uitată astăzi. Într-un fel este corespondentul plastic al lui Cincinat Pavelescu, căci psihologia lui mergea tot spre epigramă, căutând prin câteva trăsături să exprime adevăruri, dar rămânând mai ales la aparențe”.³⁷

Odată cu dispariția lui Oscar Spaethe, peste monument s-a așternut uitarea. Demn în singurătatea lui, a înfruntat cutremurul din 1940 și anii celui de-al doilea război mondial când, totuși, nu s-au dus lupte în jurul lui.

³⁴ N. Iorga, *Crucea de la Călugăreni*, în *Buletinul comisiunii monumentelor istorice*, anul XXII, fasc. 61, iul. - sept. 1929, p. 101; N. Iorga nu a cercetat cu atenție monumentul, crezând că este din marmură. În realitate era din piatră

³⁵ G.M. Cantacuzino, *Crucea de la Călugăreni*, în *Excelsior*, sămbătă, 28 mart. 1931
Complet dezinformat, G.M. Cantacuzino consideră că monumentul este ridicat în amintirea campaniei din Bulgaria 1913

³⁶ Preot I. N. Drăgan, *Sabia creștinătății la Călugăreni*, Ed. Excelsior C.A. București, 1992, p. 82

³⁷ Revista fundațiilor regale, anul XI, nr. 11 nov. 1944, p. 472

În perioada “realismului socialist” nici nu putea fi vorba de o restaurare sau de vreo manifestare culturală în jurul lui, *fiind cruce*. A fost totuși – formal – inclus pe lista monumentelor ocrotite de lege prin H.C.M. nr. 1160/1955 la poziția 113.

Trebuie menționat faptul că diversi amatori de a intra în “nemurire” și-au încrustat numele în piatra monumentului. Da, incultura poate fi din păcate dăltuită și în piatră.

Totuși, din vîrful dealului, monumentul “a asistat” fără a fi prins în cadre la realizarea filmului Mihai Viteazul, în regia lui Sergiu Nicolaescu.

Paradoxal, un trist eveniment, cutremurul din 4 martie 1977, avea să-l readucă în actualitate. Teribilul seism nu a crăpat nici monumentul de la Călugăreni. După 64 de ani de la construcție, el se prăbușește. Crucea se sfârșă în mai multe bucăți. Soclul, avariul și el, rămâne în picioare. “Războiul” petițiilor, rapoartelor, situațiilor începe.

O serie de oameni bine intenționați, dar dezinformați, petiționează la ziar și “până sus”. Pentru răspuns, hârtia “se prăvălește în jos” până la Muzeul Județean Giurgiu. Răspundem. Hârtia “merge sus”, luând până la urmă calea unui sertar. În cel mai bun caz, petiționarului i se răspunde că nu sunt bani.

Din când în când, tovarășul, trece spre Giurgiu în “vizită de lucru”. Din nou alertă. Dacă-i întrebă? Noi rapoarte. Până la urmă, nu-i întrebă. Noi locuri în sertare.

Totuși, în 1983, controversatul poet Adrian Păunescu strigă din vîrful dealului, dintre ruine: “Vrem monument la Călugăreni”. Se aude “sus”. Telefoane desperate. Noi rapoarte. Comitete și comisii se deplasează, constată și pleacă.

Toți primii secretari ce s-au perindat pe la Giurgiu au cerut rapoarte detaliate pentru refacerea monumentului. Preventiv. Să fie acoperiți la o adică, și atât.

De două ori dictatorul a fost la un pas să vină la muzeu. Eram hotărâți să-i spunem să restaureze monumentul. Nu știa ce soartă ar fi avut demersul. De fiecare dată, în ultima clipă vizita s-a contramandat.

Totuși, conștiiente de neputința lor, dar realizând că ceva – măcar formal – trebuie făcut, vechile autorități au propus ca pe amplasamentul vechiului monument care urma să fie demolat definitiv, să se ridice un nou monument. În consecință, o machetă era plimbată de colo colo în ocazii festive. Atunci, voci curajoase au spus: “Ca să fim exacti. Nimeni nu contestă necesitatea ridicării unui nou monument la Călugăreni pe măsura faptei eroului, dar nu pe amplasamentul celui vechi.”

Din fericire, proiectul noului monument, în vizuirea anilor ’80 nu s-a putut materializa. Ruinele monumentului din 1913 au rămas la locul lor, așteptând vremuri mai bune.

Tăcută și demnă în nenorocirea ei, Crucea de la Călugăreni aștepta să se ridice din nou spre cer.

În 1980, Tânăr muzeograf, am început să studiez monumentele de la Călugăreni. Cineva mi-a spus să vorbesc cu preotul Ion Drăgan care mi-a spus: “*Tinere, eu vreau să mai trăiesc ca să văd monumentul de pe deal refăcut*”. Din fericire, a apucat să-și vadă visul cu ochii.

Plecând de la primele informații oferite cu generozitate de preotul Ion Drăgan, am pornit la aflarea adevărului despre monumentul de la Călugăreni. Eram conștient că prin scris și viu grai voi putea să contribu cu forțele mele modeste la refacerea monumentului.

Înainte de 1989 am susținut următoarele comunicări științifice: despre sculptorul Oscar Spaethe și monumentul de la Călugăreni, în cadrul zilelor Bibliotecii academice clujene, ed. IV-a, 24-25 noiembrie 1980; Unirea înfăptuită de Mihai Viteazul oglindită în monumentele de la Călugăreni, în cadrul sesiunii de comunicări științifice ocasionate de împlinirea a 65 de ani de la făurirea statului național unitar român, Giurgiu, 8 noiembrie 1983.

Primul articol despre monumentele de la Călugăreni – apărut după 1944 – a văzut lumina tiparului în *Almanahul turistic 1984* sub titlul *Faptele devenirii noastre – Vrem monument la Călugăreni!* și a fost semnat de autorul acestor rânduri. Sub aceeași semnătură a apărut în *Magazin istoric*, anul XVIII, nr. 3 (204), mart. 1984, articolul *Monumente la Călugăreni*.*

În rândurile de mai sus am menționat doar cele mai importante acțiuni susținute ante '89 – cu “pana” sau vorba – în vederea sensibilizării opiniei publice cu privire la soarta monumentelor de la Călugăreni. După decembrie 1989 am crezut că refacerea monumentului de la Călugăreni va fi o treabă de luni. Aveam să fiu repede deziluzionat. A mai trebuit să ducem o bătălie ce a durat aproape trei ani.

Totuși, noi am pornit imediat ofensiva postdecembristă, crezând că o revoluție se va produce și în mentalitatea oamenilor de a privi soarta monumentelor de la Călugăreni, insistând pe soarta celui ridicat de Oscar Spaethe în 1913 și prăbușit la seismul din 1977.*

Ofensiva pentru sensibilizarea factorilor de decizie în restaurarea monumentelor a fost dusă și prin viu grai. În zilele de 6-7 decembrie 1990, Comisia națională a monumentelor, ansamblurilor și siturilor istorice a convocat la București o sesiune științifică având tema: *Priorități în evidența, conservarea, restaurarea și punerea în valoare a monumentelor istorice*.

Împreună cu Emil Păunescu am fost prezent cu lucrarea: *Călugăreni. Monumente trecute, prezente și viitoare*. A fost făcută atunci o largă pledoarie pentru restaurarea monumentului din 1913 cât și pentru un viitor complex memorial la Călugăreni.

Deasemenea, Societatea de Științe Iсторice – filiala Vlașca - a organizat sesiunea de comunicări științifice cu tema: “*Vlașca și unitatea națională*”. Sesiunea a fost dedicată în amintirea a 400 de ani de la începutul domniei voievodului Mihai Viteazul

* La redactarea articolelor despre monumentele de la Călugăreni, apărute în *Almanahul turistic* – 1984 și *Magazin istoric*, nr. 3, 1984, un rol deosebit a avut domnul E. Păunescu

* Vezi *Monumentul de la Călugăreni*, în *Cuvântul liber*, an II, nr. 9, 28 ian. 1990; *Monumentele – simbolurile nemuririi*, în *Valahia*, anul I, nr. 2 dec. 1991; *Simbolurile neuitării*, în *Călugăreni 400*, ediție specială 1995 și *Clio*, an II, nr. 4 aug. 1995. Despre aceste ultime articole s-a făcut referire și în revista *Mihai Viteazul - Călugăreni*, anul I, nr. 1, 1995, revistă editată de Fundația cultural științifică “Mihai Viteazul – Călugăreni”

și a 75 de ani de la înfăptuirea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918. Ea a avut loc la Giurgiu în ziua de 9 noiembrie 1993. Împreună cu Ion Bălan de la Arhivele Statului – filiala Giurgiu – am dezvoltat comunicarea: *Mihai Viteazul în memoria vlașcenilor*. Această lucrare științifică a avut un rol important în sensibilizarea noilor autorități locale în vederea necesității restaurării monumentelor de la Călugăreni.

În paralel, Muzeul Județean “Teohari Antonescu” Giurgiu reprezentat de directorul de atunci, d-nul Vasile Barbu a făcut demersuri bazate pe o solidă documentare la Ministerul Culturii pentru refacerea monumentului de la Călugăreni. În ciuda marilor dificultăți financiare – în timpul Ministerului Ludovic Spiess – până la urmă s-au găsit soluții și bani. Ministerul Culturii, Direcția Monumentelor, Muzeul Județean “Teohari Antonescu”, Consiliul Județean, societățile comerciale “Montmar” și “Marmura București”, Direcția județeană a drumurilor au conlucrat pentru refacerea monumentului distrus. S-a recurs la soluția restaurării soclului și a ridicării unei cruci, identică cu prima.

Credem că sunt necesare câteva date tehnice. Soclul monumentului este executat din beton sclivisit, având un miez din cărămidă cu următoarele dimensiuni: înălțime 4,25 m; lățime maximă la bază 6,35 x 5,22; lățime minimă la vârf 0,95 x 1,18 m. Soclul este prevăzut cu 4 lăcașe pentru basoreliefuri ce nu au mai fost montate. Crucea propriu-zisă – din mai multe bucăți îmbinate între ele – este executată din piatră de calcar, înaltă de 4,08 m. Astfel, înălțimea totală a monumentului este de 8,33 m.

După lungi eforturi, lucrarea a fost realizată în 1993. A fost de asemenea construită o scară de acces având 153 de trepte.

Pe una din nișele soclului a fost așezată următoarea inscripție: “Crucea de la Călugăreni a fost executată de sculptorul Oscar Spaethe în 1913 distrusă la seismul din 4 martie 1977, a fost refăcută în 1993 din grija Direcției monumentelor ansamblurilor și siturilor istorice. Originalul se păstrează la muzeul local“.

A fost un mare succes. Crucea de la Călugăreni se înalță din nou spre cer după 16 de la prăbușire, 80 de ani de la prima ei ridicare și 87 de ani de la aprobarea proiectului lui Oscar Spaethe.

87 de ani de luptă pentru construirea și reconstruirea unui monument.

Succesul din 1993 a fost mare, dar parțial. Deși a fost recepționat de o comisie tehnică, el nu a fost inaugurat oficial atunci.

În 1995, cu ocazia comemorării a 400 de ani de la biruința de la Călugăreni – în prezența primului ministru Nicolae Văcăroiu și a unei numeroase asistențe – monumentul a fost sfintit și inaugurat oficial.*

* Cu ocazia inaugurării pe monument a fost montată o placă din marmură cu următoarea inscripție: “...

Se cuvine să cinstim gloria veșnică a marelui erou Mihai Viteazul și să aducem un pios omagiu oștenilor căzuți la datorie pentru neatârnare și pentru unitate națională. Să fim totdeauna veghetori la destinele patriei și demni de moștenirea lăsată de străbuni.“ Ion Iliescu, 13 august 1995

Pentru amănunte cu privire la serbarele de la Călugăreni vezi și Revista Fundației cultural științifice *Mihai Viteazul – Călugăreni*, anul I, nr.2, 1995 și anul I, nr.3, 1995

Tot atunci – în august 1995 – fragmentele monumentului din 1913 au fost transportate de pe deal și așezate pe un plan înclinat în fața primăriei. Deasemenea, a fost dezvelită statuia lui Mihai Viteazul operă a sculptorului Anton Barbu Panaghia, a fost dezvelit monumentul Fundației Cultural Științifice “Mihai Viteazul – Călugăreni”, monument ce poartă efigia eroului primei unități naționale, operă a sculptorului Gheorghe Adoc. Tot atunci a fost deschisă o expoziție temporară de medalistică și heraldică, având ca temă personalitatea lui Mihai Viteazul. Expoziția a fost inaugurată în localul vechii școli din Călugăreni, școală restaurată parțial.

Ce rămâne de făcut în viitor?

Terminarea în spiritul epocii a monumentului de la Călugăreni ridicat în 1913. Avem repere certe: vulturul de la baza monumentului și efigia lui Mihai Viteazul așezată într-una din nișele laterale. Pentru restul basoreliefurilor – dacă cercetările viitoare nu vor putea depista forma lor inițială – se poate iniția un concurs de creație, tema fiind: bătălia de la Călugăreni. Numai aşa, efortul pentru reconstrucția monumentului va fi împlinit. Pentru această trudă, Călugărenii își așteaptă artistul plastic care să definitiveze ceea ce s-a început în 1906.

Deasemenea, realizarea Muzeului de la Călugăreni este o lucrare ce trebuie dusă la îndeplinire neapărat în următorii unu, maxim doi ani.

Tot ca o misiune a viitorimii rămâne realizarea unui memorial închinat lui Mihai Viteazul, întâiul întregitor al pământurilor românești.

Numai aşa, generațiile ce sunt, ca și cele ce vin, vor fi demne de fapta lui Mihai Viteazul.

LISTA ILUSTRĂȚIILOR

- Foto 1 - Monumentul de la Călugăreni de domnii Spaethe și Clavel (primul proiect)
- Foto 2 - Oscar Spaethe. Bustul arhitectului Clavel.
- Foto 3 - Monumentul de la Călugăreni de domnii Spaethe și Clavel (proiectul definitiv)
- Foto 4 - Un juriu al "Tinerimii Artistice" Luchian, Artachine, Spaethe, Strâmbulescu, Verona, Petrașcu, Loghi, Sterck
- Foto 5 - Sculptorul bucureștean Oscar Spaethe, în atelierul său
- Foto 6 - Monumentul (crucea) de la Călugăreni înainte de seismul din 1977
- Foto 7 - Comisie pentru expertizarea stării monumentului de la Călugăreni, 1983
- Foto 8 - Crucea de la Călugăreni în timpul lucrărilor de refacere
- Foto 9 - Vara lui 1993
- Foto 10 - Crucea de la Călugăreni refăcută, 1993

LA LUTTE POUR LA CONSTRUCTION ET LA RECONSTRUCTION D'UN MONUMENT À CĂLUGĂRENI. 1906-1993 (RÉSUMÉ)

Jusqu'au séisme du 4 mars 1977, sur une petite colline qui-conformément à la tradition est appelée "La colline de Mihai" s'elevait une construction massive en grés et en béton délabré ayant la forme d'un crixo.

A l'initiative d'un comité des intellectuels de Vlașca, créé en 1906 et dont faisaient partie N. Bălănescu, I.T. Ghica, G. Parisianu, le général Vartiady, P. Pitesteau et V. Niculescu, on a organisé un concours visant un monument dédié à la victoire de Mihai Viteazul (Michel le Brave).

Le concours dans le jury dûnel entre les membres du comité se trouvaient l'archéologue Tocilescu, le sculpteur Hegel et l'architecte Mincu a en lieu à Giurgiu et a été gagné par le sculptor Oscar Spaethe (1875-1944). Le commencement des travaux a été retardé durant 6 années, à cause de certaines modifications du projet et de certains différends financiers.

La pierre de fondation a été mise la 3 juin 1912 en présence du Roi Carol I (Charles Ier). La construction a duré jusqu'à l'année suivante, mais les bas-reliefs qui devaient orner le monument n'ont jamais été montés.

Après la première guerre mondiale, on a essayé de refaire le comité d'initiative et d'achever les travaux, mais on n'a réussi qu'à organiser des fêtes dans l'esprit des dispositions d'avant guerre de Spiru Haret. Cette œuvre de Spaethe a éveillé des controverses avant de même qu'après son élévation et après son écroulement en 1977, on a repris les discussions concernant sa valeur artistique.

Après les événements de 1989, on a repris les démarches concernant la reconstruction de la Croix de Călugăreni. En dépit des grandes difficultés financières, en somme, on a trouvé des solutions et de l'argent.

Le Ministère de la Culture, la Direction des monuments, le Musée du département "Teohari Antonescu", le Conseil du département, les sociétés commerciales "Montmar" et "Marmura" ("Marbre") de Bucarest, la Direction des chemins du département, ont coopéré pour reconstruire le monument détruit.

On a eu recours à la solution de la restauration du socle et de l'élévation d'une nouvelle croix, identique à la première. Les vestiges de la croix élevée en 1913 et écroulée en 1977 ont été reinstallés devant la mairie du village.

L'ouvrage, avec un escalier d'accès, a été réalisé en 1993.

La Croix de Călugăreni s'élance de nouveau vers le ciel.

Le 13 août 1995 pendant les fêtes organisées à l'occasion du jubilé de bataille de Călugăreni, on a solennellement sacré et inauguré le monument, avec tout le faste dû à cet événement.

Foto 1 - Monumentul de la Călugăreni de domnii Spaethe și Clavel (primul proiect)

Foto 2 - Oscar Spaethe. Bustul arhitectului Clavel.

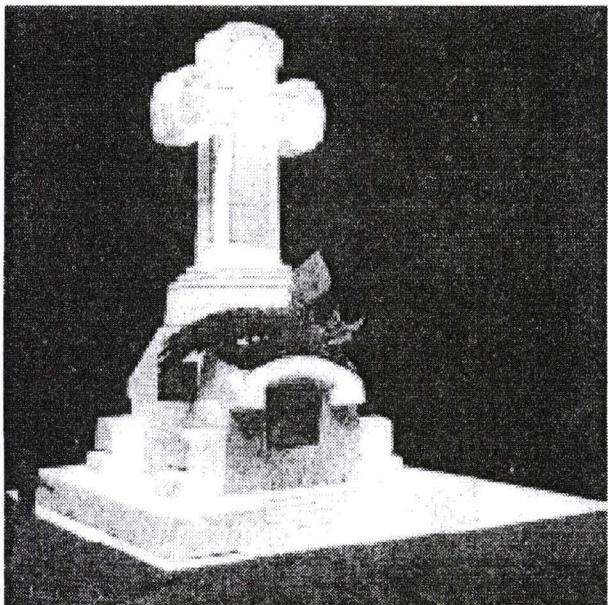

Foto 3 - Monumentul de la Călugăreni de domnii Spaethe și Clavel (proiectul definitiv)

Foto 4 - Un juriu al "Tinerimii Artistice" Luchian, Artachine, Spaethe, Strâmbulescu, Verona, Petrașcu, Loghi, Sterck

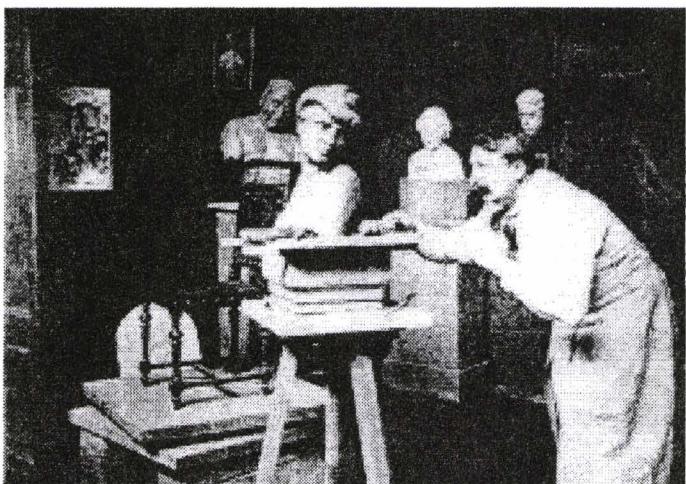

Foto 5 - Sculptorul bucureștean Oscar Spaethe, în atelierul său

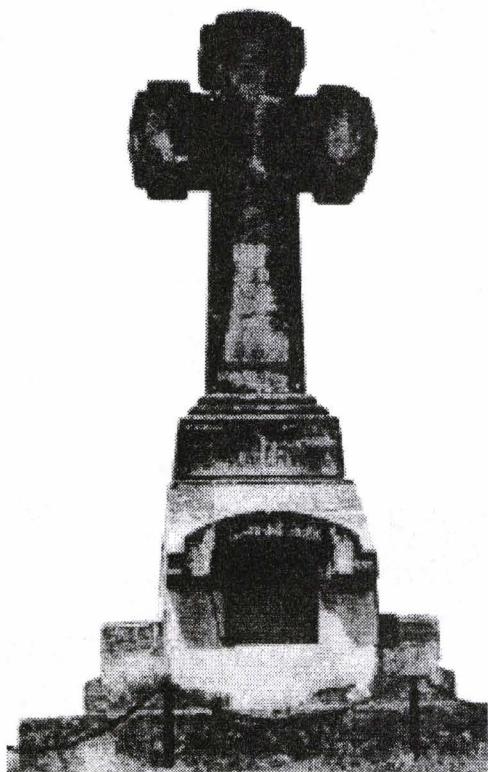

Foto 6 - Monumentul (crucea) de la Călugăreni înainte de seismul din 1977

Foto 7 - Comisie pentru expertizarea stării monumentului de la Călugăreni, 1983

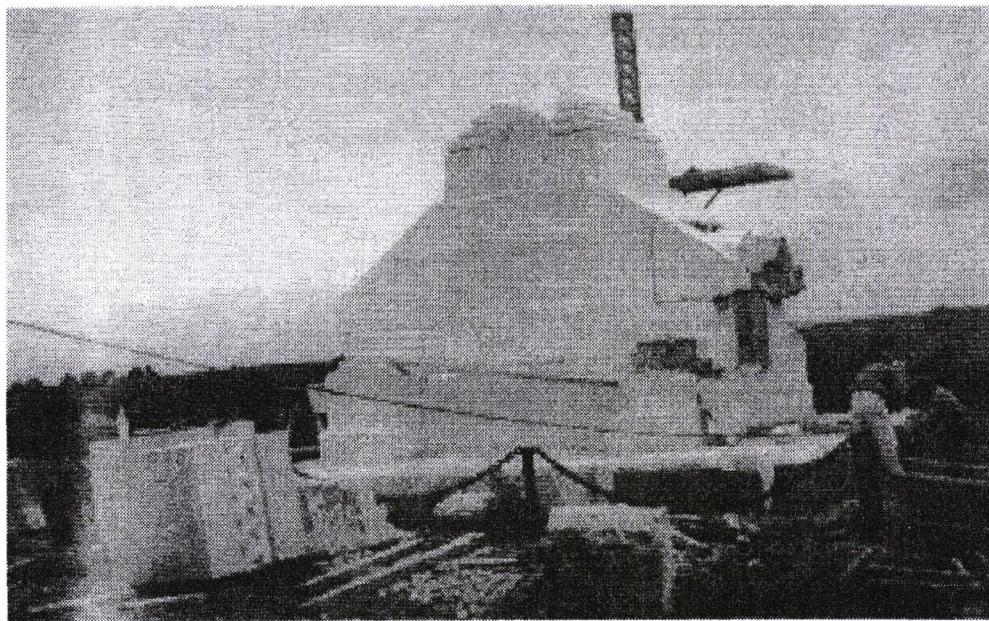

Foto 8 - Crucea de la Călugăreni, în timpul lucrărilor de refacere

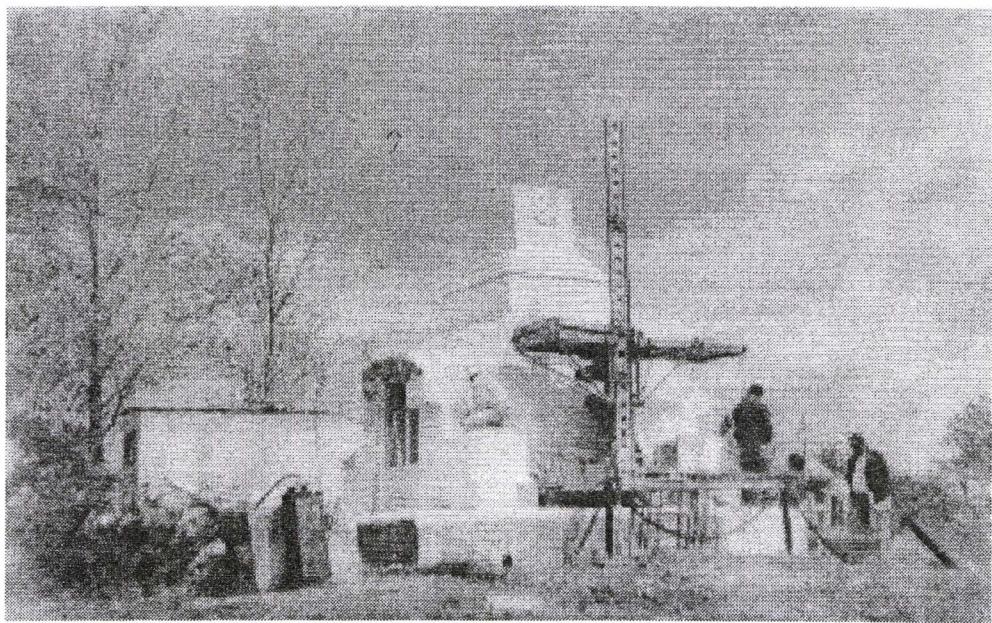

Foto 9 - Vara lui 1993

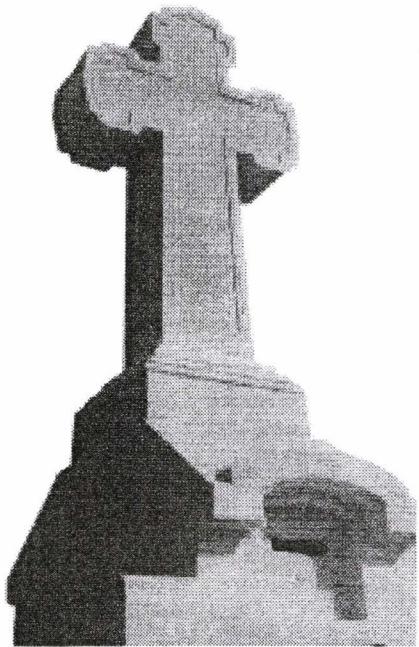

Foto 10 - Crucea de la Călugăreni refăcută, 1993